

Fonóka – fosztóka

Egy évszázad. Nem is akármilyen! 1882-1982. Kevés endródi dicsekedhet száz évvel, még kevesebb közülük, annyi érdekességgel, különlegességgel, változással, mint Gyuriczáné, Borbála néni.

Lócára telepedve beszélgettem vele a nyitott tornácon, a gangon. Olyan tisztán emlékezett az eltelt évszázadra, hogy a feleannyi idők is megirigyelhetnék memóriáját.

-A régi időkre vagyok kíváncsi, azokat lapozza fel emlékezetében. Talán nem sok idő kell, hogy rátaláljon a fonókák, fosztókák emlékeire?

-Tavasztól őszi minden év kemény, szorgos munkába telt el. Hanem az őszi esők megjöttével megcsendesedett az élet. Nem tétlenkedtünk akkor sem csak beszorultunk a házba. Jött a fonóka, meg a tollfosztó boldog ideje. Novembertől márciusig a guzsalyosok voltak a legjobb multságok. Délután otthon elvégződünk, rendesen felöltöztünk, hónunk alá kaptuk a kóccal felszerelt guzsalyt, és indultunk. Egyszer sem indultam el édesanyám figyelmeztető szavai nélkül, hogy „Lyányom ne feledd az illendőséget!”

Buláéknál voltunk legtöbbször, de a többieknél is sor került az összejövetelre. Én laktam legtávolabb. Nótázásomat meghallotta Iványi Panni, s mire a házuk elé értem, már kint volt az utcán. Aztán a kuncogásunk, kacagásunk adott jelt Benkó Katinak, mert mi hárman egy irányból érkeztünk. Gyebnár Mari, meg Tímár Brigitta a Hasítás felé lakott. Ők mindig együtt jártak. Lámpagyújtás előtt már pörgött az orsó. Nyálaztuk a kenderkócot. Sokszor csak egymásra néztünk és kitört a hahota. Bula Krisztina volt a legjobb hangú köztünk. Mindig ő kezdte a nótát, mi meg folytattuk.

Persze a délelőtt már a szoba földjét forró vízzel fellocsolták, meg pévával felszórta, hogy majd ne poroljon, mert nem múlhatott el a fonóka tánc nélkül. A legények se sokat vártak magukra. Legtöbbjét már lépése koppanásáról megismertük. Mást meg a nótájáról. Trubó Péternek, akinek Bula Kriszti volt a szeretője, mindig az volt a nótája érkezéskor, hogy:

Fekete zszindelyes, fekete zszindelyes

Az endródi bíró háza...

Soha nem dalolta, hanem füttyülte. De tudott olyan szépen füttyölni, hogy a faluban nem volt még egy, aki összemérhette volna vele magát. Neki volt citerája is. Mindig magával hozta.

Aztán lopakodtak sorba a többiek is.

Mi lányok a kanapén, meg a lócán ültünk. A legények sámlin, meg morzsolószéken. Az a bolondos Tímár Zakariás mindig a Krisztina apjának a csizmahúzó fakutyájára telepedett.

Összebújtunk, hogy ne tudjanak közénk furakodni. Csak hát úgy meg kényelmetlen volt az orsó pörgetése, meg a felcsévélés.

Trubó Péter a kecskelábú asztalra tette citeráját, és megpendítette a nótákat. Krisztinának csakúgy csengett a hangja.

Az endrődi kenderáztatóba

Mossa tollát egy fekete csóka.

Moshatod azt, akár ki is téphedd,

Mégse leszel hattyúnál fehérebb.

Aztán a legények is rákontráztak:

Az endrődi kenderáztatóba

Szőke leány a kévéket mossa.

Mossad babám, patyolatfehérre.

Abból lesz az ágyunk lepedője.

Ezt nagyon szerettük. Egy este kétszer, háromszor is sorra került. Mikor később táncolni kezdtünk, akkor is elővettük, mert nagyon jól lehetett rá körözni, meg mártani is.

Persze, mi közben fontunk. El-elhallgattunk, mert közben nyálazni kellett a kócot.

Mikor vastag volt az orsó a rágombolyított fonáltól, könnyen kicsúszott az ujjunk közül és gurult. Volt sikítás, ugrás utána, mert ha a legény megelőzött, ő hozta vissza, nem akarta ingyér visszaadni. Ilyenkor, ha élelmes volt a legény, ha vér folyt az ereiben, nem káposztalé, csak csókért adta vissza a gonosz. Oszt nem vót neki elég az arcunk.

Aztán azért is jó volt, hogy ott voltak, mert a legombolyításhoz a leány kevés volt magában. A fiú két tenyere közt tartotta az orsó két végét és forgatva engedte magáról a fonalat, míg a gazdája gombolyagra tekerte. A rokkával magunk is boldogultunk, de a guzsallyal nem.

Mikor két gugyolát lefontunk, abba hagytuk. Játszottunk, vagy táncoltunk.

Mondtunk találós kérdéseket is. Fakutyás Tímár Zakariás sokszor olyan bolond találós kérdéseket is mondott, hogy úgy elpirultunk tőle, mint a pipacs. A jegygyűrűre ilyet mondott: „*Lyányok kívánják, asszonyok használják, tövig nyomják.*” A szőlőre pedig: „*Parton ülő Péterkének kilátszik a lődörgője.*”

Mikor erre is ráuntunk, Trubó Péter megpendítette a citeráját. A húrok pengtek, a csárdást cifráztuk, s daloltunk is hozzá:

„Ég a kunyhó ropog a nád...”

A multság végén szedelőzködtünk és páronként indultunk haza. Az egész utat végig kacaráztuk.

Ugyanilyen összejövétel volt a fosztóka, a tollfosztóka.

Minden valamire való háznál, főleg, ha volt lányuk, tartottak libát. A tojásnak és a kislibának is jó ára volt. A Körös alatt jó legelő volt. Kora reggel kihajtották a libákat, azok őrzését 6-8 éves gyerekek is el tudták látni. Este jöttek azok maguktól szépen libasorban, melynek élén az öreg ta-ta-tázott. A libapásztornak csak arra kellett ügyelni, hogy tilosba ne menjenek. A fűzfás tele volt szederrel. A Holt-Körös sulymot kínált csemegének. Tolluk az állandó fürdéstől tömör, dús lett, olyan fehér, mint a carrarai márvány.

Háromszor kopasztották. Nyáron nem volt idő a tollfosztásra. A nagya tollat külön zacskóba gyűjtötték, majd lesz arra idő télen, hogy megfosszák.

Olyan napokon, amikor „fonástilos” volt: kedden, pénteken, vasárnap, ünnepen, azon kívül Borbála, Luca napon, a lányok összejöttek, sokszor fiatalasszonyok is kerültek közéjük, és a hívó tollát közösen fosztották. Ne kelljen magukkal vinni a munkát, mert kényes portéka volt a toll, különösen a pehely. Szakajtó, zacskók, ciha, rosta, szita szolgált a toll és pehely gyűjtésére.

Közben lehetett beszélgetni, pletykálni, hogy... „*ez azt mondta...hogy ezt meg ezt hallotta...*”. Leginkább dalolni szerettünk, mert abból nem lehetett veszedelem, harag. Sok szép dal járt szájról szájra. Voltak kimondottan ideillő nóták:

Tollfosztóban voltam este.

Édesanyám azt kileste.

Mindig csak azt hányja-veti szememre,

Kivel beszélgettem az este.

A legények mellénk ültek, segítettek. Meg gonoszkodtak. Fosztott tollal csiklandozták a nyakunkat, az arcunkat, fülünket. Az a cudar fakutyás egyszer egy döglött egeret lopott be a fosztanivaló toll közé. Lett aztán akkora riadalom, hogy no.

Az is megesett, hogy a legények hoztak magukkal kulacsot. Különösen, ha valakinek közülünk névnapja, vagy születésnapja volt. Addig biztattak bennünket, meg mi is egymást, míg egy pár kortyot „kontyalá öntöttünk.” Akkor aztán elkezdődött a csúfolódó: „Az endrődi legények jaj, de nagyon szegények” ...így a lányok. No de a legények se maradtak adósak: „Az endrődi lányok tyúkot ültettek. Egy tyúk alá harminchat tojást tettek. Harminchat tojásból csak egy kakas lett, az is kappan lett. Kis endrődi lányok mi lesz veletek.”

Csak azt sajnáltuk, hogy gyorsan elszállt az idő és menni kellett. Nem lehetett későre maradni, mert ha valami éjszakai kellemetlenség volt a faluban, azokat vették elő, akikről tudták, hogy fonóba, vagy fosztóba járnak.

A csendőrök üldözték. Bizony megesett, hogy a legények összeverekedtek a lányokon, de annyira, hogy még a bicska is kinyílt. Így volt, akit megbilincselve hurcoltak végig a falun, hogy elrémítsék a többit a dologtól.

(Részlet az Élők- holtak vallomása c. kötetből)